

Hranice autonomie vůle v právu obchodních korporací (strukturální úvahy)

Bohumil Havel* – Vlastimil Pihera**

Freiheit sei nicht begründungsbedürftig.¹

Pravda jest souhlas myšleného (představ) se skutečným.

Skutečné není než myšlené (duševní).

*Pravda jest souhlas myšleného s myšleným;
není tedy než dobré uspořádání myšleného.²*

Abstrakt: Současné české soukromé právo zpravidla nedostatečně odlišuje tzv. statusové otázky od jiných případných důvodů neplatnosti autonomní regulace obchodních společností. V článku se autoři pokouší i s využitím německé doktríny prokázat, že obsah skupiny statusových otázek je omezený a váže na princip *numerus clausus*, což je v občanském zákoníku kategorie odlišná od veřejného pořádku. Článek současně poukazuje na to, že je vždy potřeba zkoumat konkrétní okolnosti případu, zejména má-li být aplikován veřejný pořádek, a snaží se popsat možnou obecnou interpretační metodologii.

Klíčová slova: autonomie vůle, soukromé právo, soukromí, kapitálová společnost, smlouva, kogentní normy, dispositivní normy

Úvodem

Máme za to, třeba společně s Kallabem, že cesta k poznání má/musí odlišit poznatek a zážitek,³ protože pokud skutečnost jen zažijeme, málokdy ji skutečně poznáme. Ostatně i uchopení člověka civilistickou normativitou předpokládá dichotomii rozumu a citu (§ 19 o. z.), tedy schopnost jednotlivce obě tyto složky nejen odlišit, ale také využít (prožít). Máme rovněž za to, že významnou z cest, která ze zážitků a pocitů dovedit replikovatelné poznání, je vytvoření a/nebo využití metody, zejména hledáme-li abstraktní či alespoň zobecňující model, který by měl být použitelný pro různé budoucí skutečnosti (jevy). A konečně, máme za to, že metoda má smysl i tehdy, pokud se poznatky učiněné bez ní a poznatky učiněné s ní obsahově překrývají, a to nejen pro předvídatelnost metody, ale zejména pro její věrohodnost. Vždyť, řečeno velkým Karteziánem „*mnohem lepší je na*

* Doc. JUDr. Bohumil Havel, Ph.D., je výzkumným pracovníkem Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., a of counselem v PRK Partners. Článek byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury ČR reg. č. 19-24949S *Srovnání českého korporálního práva s OECD principy Corporate Governance jakožto mezinárodního standardu a vybranými evropskými jurisdikcemi*.

** JUDr. Vlastimil Pihera, Ph.D., je výzkumným pracovníkem Ústavu státu a práva AV ČR, v. v. i., a partnerem v advokátní kanceláři Kocián Šolc Balašík. Článek byl zpracován v rámci projektu Grantové agentury ČR reg. č. 19-24949S *Srovnání českého korporálního práva s OECD principy Corporate Governance jakožto mezinárodního standardu a vybranými evropskými jurisdikcemi*.

¹ Dle zprávy o diskusi in: LUTTER, M. – WIEDEMANN, H. (Hrsg.) *Gestaltungsfreiheit im Gesellschaftsrecht: Deutschland, Europa und USA / 11. ZGR-Symposion „25 Jahre ZGR“*. Berlin – New York: de Gruyter, 1997, s. 148.

² TILSCH, E. *Aforismy a myšlenky*. Praha: Jednota právnická, 1916, s. 48.

³ KALLAB, J. *Úvod ve studium metod právnických*. Brno: Barvič & Novotný, 1920, s. 53 an.

*hledání pravdy nějaké věci radši nikdy ani nepomyslet, než to podnikat bez metody: je totiž naprosto jisté, že následkem bádání vedeného bez řádu a temných meditací se zamlžuje přirozené světlo, rozum se oslepuje. A kdokoli si zvykne takto chodit v temnotách, otupí natolik ostrost svého zraku, že potom ani nemůže snést nezastřené světlo.*⁴

Víme samozřejmě, že metod poznání je (dnes) mnoho, často souvisí s osobním nastavením, vkusem či ambicemi poznávajícího, nicméně je-li zvolená metoda korektní, dává obhajitelné závěry a je pak věcí hodnotové úvahy, zda se má použít. Ani v metodologii se tak neztrácí onen austenovský rozum a cit, protože metoda dává obhajitelnost cestě, nikoliv nutně jejím závěrům. Nesnažíme se proto v dalších řádcích stavět metodu nade vše, jen se pokusíme vysvětlit, proč máme za potřebnou metodu (metody) mít a používat ji (je), aby se lidé neztratili v oněch temnotách, zejména pokud platí, že jednou z klíčových rolí soudů je redukovat komplexitu práva.⁵

Role autonomie vůle, kterou vnímáme nejen jako kantovsky zásadní, ale zejména jako „kompetenci a právo jednotlivce utvářet si vlastní záležitosti samostatně a na vlastní odpovědnost podle jeho vlastní vůle“,⁶ a to i prostřednictvím právnické osoby, představuje jednu ze základních otázek postavení právnických osob, která byla a zůstává (především v souvislosti s právem obchodních korporací) hojně diskutována v řadě jurisdikcí. Dotýká se samotné povahy zákonné úpravy obchodních korporací, v níž se setkávají různé myšlenkové proudy. Koncepční myšlenka právnické osoby představující určitý transcendentní prvek⁷ spojený tradičně s veřejnou mocí nachází historický odraz v koncepci obchodních společností s právní osobností a (tedy) s omezeným ručením společníků. Jejich vývoj skrze náboženské a cechovní organizace veřejného práva byl historicky vázán na akt veřejné moci ve formě koncese, jejíž udělení bylo podmíněno splněním určitých zákonných požadavků kladených na obsah stanov a organizaci obchodní společnosti, přičemž povaha těchto ustanovení byla svou povahou zásadně kogentní. Na druhou stranu společnosti bez právní osobnosti (*societas*) a (tedy) bez omezeného ručení společníků jsou tradičně pevně zakotveny v soukromém smluvním právu, a tedy se v nich prosazoval zásadně princip smluvní svobody.⁸ Tyto původně protichůdné historické koncepty se v moderním právu obchodních korporací organicky mísí, což vytváří specifické prostředí, které ponechává velký prostor interpretaci a současně klade vyšší nároky na její kvalitu a metodologickou obhajitelnost.

Ani český diskurs v tomto ohledu není výjimkou. Otázkou hranic autonomie vůle v právu obchodních korporací a právnických osob vůbec se v posledních letech zabývala řada autorů.⁹ Specifickou roli v tuzemských diskuzích hraje § 1 odst. 2 o. z., který zakazuje

⁴ DESCARTES, R. *Pravidla pro vedení rozumu*. Praha: OIKOYMENH, 2000, pravidlo IV., s. 29.

⁵ Aplikací konkrétních norem, konkrétních interpretačních metod a závěrů – srov. např. ONDŘEJEK, P. In: SOBEK, T. – HAPLA, M. a kol. *Filosofie práva*. Brno: Nugis Finem Publishing, 2020, s. 218 an.

⁶ ELIÁŠ, K. *První zásada soukromého práva. Zásada autonomie vůle: respekt ke způsobilosti člověka tvořit si vlastní životní poměry*. Praha: Linde, KJT, 2019, s. 17 an., nebo ELIÁŠ, K. *První zásada soukromého práva (Zásada autonomie vůle: respekt ke způsobilosti člověka tvořit si vlastní životní poměry)*. *Právní obzor*. 2019, roč. 102, č. 5, s. 375–389.

⁷ Ostatně první s dnešním pojetím funkčně srovnatelnou právnickou osobou byla zřejmě (katolická) církev, později rovněž univerzity, ať již založené akademickým stavem (např. Univerzita v Cambridge) nebo panovníkem (např. Univerzita Karlova).

⁸ HOPT, K. J. *Gestaltungsfreiheit im Gesellschaftsrecht in Europa*. In: LUTTER, M. – WIEDEMANN, H. *Gestaltungsfreiheit im Gesellschaftsrecht: Deutschland, Europa und USA / 11. ZGR-Symposion „25 Jahre ZGR“*, s. 124.

⁹ Např. PELIKÁN, R. Kogentní a dispozitivní ustanovení v novém zákonu o obchodních korporacích. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 9, s. 246 an.; HAVEL, B. O kogentnosti, vypořádání újmy a ručení vlivné osoby ve světle nového soukro-

„ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob“. Podle převládajících názorů se zde stanoví kritéria pro určení kogentních norem, kterým je tedy též „právo týkající se postavení právnických osob“¹⁰ – hovoří se zde o statusových otázkách. Je pak proto logické, že nikoli každé pravidlo ze skupiny ustanovení upravujících poměry právnických osob patří současně do skupiny statusových otázek, tedy ne každé takové ustanovení má být kogentní. Ostatně nejen Nejvyšší soud konstatoval, že patří mezi statusové otázky jen některá z nich,¹¹ ale obdobnou stratifikaci provádí i doktrína. Mezi statusové otázky právnických osob tak různí autoři řadí „stanovení jejich typů“,¹² „základní organizační strukturu jednotlivých forem korporací“,¹³ „základní soubor jejich charakteristických znaků, mj. i organizační struktura, resp. její typové minimální znaky“,¹⁴ „základní otázky týkající se orgánů obchodní korporace“,¹⁵ „minimální kompetenční strukturu povinných orgánů právnické osoby“¹⁶ nebo „jádro – podstatu podílu“ ve společnosti.¹⁷

Ve světle výše uvedeného přehledu je dobré se tedy ptát, zda koncept statusových otázek právnických osob přináší zvláštní korektiv autonomie vůle, který by přistupoval, respektive jakkoli modifikoval obecnou úpravu neplatnosti právních jednání, jak naznačuje logická struktura § 1 odst. 2 o. z.? Je proto existence „statusových otázek“ něčím, co odlišuje úpravu právnických osob od jiných soukromoprávních institutů? Nebo jsou statusové otázky pouhou reflexí fiktivnosti¹⁸ právnické osoby v rámci obecných, všeobecně platných kritérií pro určení hranic autonomie vůle a právní úprava právnických osob se tak v žádném ohledu nevymyká metodologickým konceptům jiných oblastí soukromého práva? Odpověď na tyto otázky považujeme za zásadní pro další posun diskuse, jejíž kontury se

mého práva. *Obchodněprávní revue*. 2013, č. 1, s. 13 an.; MELZER, F. Dispositivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*. 2013, č. 7, s. 253 an.; HAVEL, B. Úvahy ke statusovým limitům smluvní podstaty korporace. *Právní obzor*. 2014, č. 4, s. 377 an.; HURDÍK, J. Kogentnost a dispositivnost ustanovení nového občanského zákoníku o právnických osobách. Ke vzájemné použitelnosti ustanovení o nadacích a nadačních fondech. *Právní rozhledy*. 2014, č. 7, s. 229 an.; ELIÁŠ, K. K pojetí dispositivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 13 an.; EICHLEROVÁ, K. Může být jednatel ustanoven do funkce jinak než valnou hromadou? In: *Dny práva 2015. Část I. – Zákonná regulace v. smluvní úprava?* Brno: Acta Universitas Brunensis, 2016, s. 41 an.; RONOVSÁ, K. – HAVEL, B. Kogentnost úpravy právnických osob a její omezení autonomie vůle, nebo vice versa? *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 2, s. 33 an.; HURYCHOVÁ, K. Schvalování odměn členů orgánů akciových společností. *Obchodněprávní revue*. 2016, č. 11–12, s. 305 an.; HAVEL, B. Statusové otázky při správě obchodních korporací. In: EICHLEROVÁ, K. a kol. (eds). *Rekodifikace obchodního práva – pět let poté. Svazek I. Pocta Stanislavě Černé*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, s. 3 an.; ŠUK, P. Kogentnost a dispositivita korporátního práva – hledání hranic. *Ad Notam*. 2019, č. 3, s. 3 an.; LÁLA, D. *Druhy podílů v kapitálových společnostech*. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 30 an.

¹⁰ Srov. např. MELZER, F. – TÉGL, P. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek I*. Praha: Leges, 2013, s. 63; PETROV, J. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 12.

¹¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2018, sp. zn. 29 Cdo 3307/2016.

¹² ELIÁŠ, K. *K pojetí dispositivního práva v občanském zákoníku*, s. 17.

¹³ PELIKÁN, R. *Kogentní a dispositivní ustanovení v novém zákonu o obchodních korporacích*, s. 246.

¹⁴ HURDÍK, J. *Kogentnost a dispositivnost ustanovení nového občanského zákoníku o právnických osobách. Ke vzájemné použitelnosti ustanovení o nadacích a nadačních fondech*, s. 229.

¹⁵ EICHLEROVÁ, K. *Může být jednatel ustanoven do funkce jinak než valnou hromadou?*, s. 46.

¹⁶ RONOVSÁ, K. – HAVEL, B. *Kogentnost úpravy právnických osob a její omezení autonomie vůle, nebo vice versa?*, s. 35.

¹⁷ LÁLA, D. *Druhy podílů v kapitálových společnostech*, s. 47.

¹⁸ Dříve než budeme napadáni, že preferujeme teorii fikce, jedno že tak skutečně činíme, uvádíme, že dále uvedené závěry jsou podle našeho názoru aplikovatelné na právnické osoby podle § 20 odst. 1 o. z., respektive obchodní společnosti bez ohledu na tyto teoretické preference. Normativní odraz právnické osoby v otázce jejího statusu podle § 1 odst. 2 o. z. je myslíme nezávislý na to, zda vyjdeme z teorie fikce, reality nebo smíšené koncepce.

dnes poněkud ztrácejí v oparu nejasných představ a neurčitých pojmů, kdy se mnozí až příliš snadno uchylují v podstatě jen ke knappovskému intuitivismu.¹⁹

Podotýkáme pro pořádek, že by bylo jistě možné metodologicky také uvažovat, že občanský zákoník ve vztahu k statusovým otázkám uvažoval pouze o statusu člověka (jak ostatně implikuje i čl. 19 švýcarského obligáčního zákona využitím slov *Recht der Persönlichkeit / droits attachés à la personnalité*)²⁰ a otázky právnické osoby ponechal v režimu veřejného pořádku, a to protože výslovně odmítl antropologizaci právnické osoby. Tento metodologický přístup bychom chápali jako pochopitelný a důsledný, nicméně protože snad veškerá doktrína o aplikovatelnosti statusových otázek na právnické osoby nepochybuje, pouze ho zmiňujeme a dále nerozvíjíme.

1. Podstata obchodní společnosti, závazné typy a institucionální teorie

Velký myšlenkový vliv na úvahy o hranicích autonomie vůle v oblasti obchodních společností má zákonná typologie právnických osob, respektive úvahy o určující povaze těchto typů. To je zjevné i z dosavadní tuzemské diskuse, kdy, pokud se nehovoří přímo o typech právnických osob jako určujícím kritériu, zřejmě s touto myšlenkou mnozí pracují, hovoří-li o statusových otázkách coby „základních“ či „minimálních“ prvcích zákonné úpravy obchodních korporací. V této souvislosti lze funkčně odkázat především na německou právní teorii, která se již od padesátých let minulého století opakovaně zabývala otázkou, zda lze existenci určitých hranic autonomie vůle v oblasti obchodních společností vymezit odkazem na povahu společnosti nebo její určité formy, případně na její zákonnou typologii nebo její funkci coby právní instituce. Argumentace těmito kategoriemi se pokouší postihnout určitý fenomén, který představuje nad jednotlivými právními normami stojící holistický koncept.²¹

Podstatou věci (*Wesen der Sache*) nebo určitého právního institutu bývá myšlena určitá zvlášť výrazná vlastnost, respektive úhrn nebo kvintesence těchto vlastností.²² Podstatu právního institutu pak nevyjadřují všechny jej definující znaky, ani znaky nejběžnější, ale pouze znaky podstatné, které současně představují vůdčí zákonodárný záměr.²³ Též se hovoří o povaze věci (*Natur der Sache*), které někteří, především pod vlivem přirozeno-právní teorie, přiznávají normativní povahu.²⁴ Tyto úvahy dále vedou k závěru, že žádné

¹⁹ Srov. KNAPP, V. O právu kogentním a dispozitivním (a také o právu heteronomním a autonomním). *Právník*. 1995, č. 1 s. 2 an.; odkazovaný in mj. ELIÁŠ, K. *K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku*, s. 15, nebo in ŠUK, P. *Kogentnost a dispozitivita korporátního práva – hledání hranic*, s. 6.

²⁰ Lze citovat čl. 19 odst. 2 švýcarského obligáčního zákona, vč. jeho anglického překladu na oficiálních federálních stránkách FedLex – „Von den gesetzlichen Vorschriften abweichende Vereinbarungen sind nur zulässig, wo das Gesetz nicht eine unabänderliche Vorschrift aufstellt oder die Abweichung nicht einen Verstoß gegen die öffentliche Ordnung, gegen die guten Sitten oder gegen das Recht der Persönlichkeit in sich schließt.“ / „La loi n'exclut les conventions des parties que lorsqu'elle édicte une règle de droit strict, ou lorsqu'une dérogation à son texte serait contraire aux mœurs, à l'ordre public ou aux droits attachés à la personnalité“ / „Clauses that deviate from those prescribed by law are admissible only where the law does not prescribe mandatory forms of wording or where deviation from the legally prescribed terms would contravene public policy, morality or rights of personal privacy.“

²¹ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2016, s. 222.

²² WESTERMANN, H. P. *Vertragsfreiheit und Typengesetzlichkeit im Recht der Personengesellschaften*. Berlin: Springer-Verlag, 1970, s. 57.

²³ *Ibidem*, s. 93.

²⁴ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 223.

ujednání se nesmí přičít podstatě obchodní společnosti nebo jejího typu. Nezdá se však, že by byl argument podstatou, případně povahou věci metodologicky přínosným. Pokud totiž stojí sám o sobě bez toho, aby současně určoval konkrétní obsahová kritéria pro vymezení oné podstaty/povahy obchodní společnosti, je příliš neurčitý, a proto v podstatě nepoužitelný „kryptoargument“.²⁵ „Každý pokus popsat povahu společnosti končí u jejích konkrétních znaků s tím, že pokud vůbec, pak jen tyto konkrétní znaky a nikoli jakási abstraktní povaha společnosti mohou být vodítkem pro stanovení hranic smluvní volnosti v právu obchodních společností“.²⁶ Kunz konstatuje, že odůvodňovat omezení autonomie vůle konceptem, kterému ve všech ohledech chybí jasné kontury, hrozí vyprázdněním principu svobodného utváření soukromoprávních vztahů.²⁷

Určitou variantou argumentu povahou věci je vyvozování samostatného (nepsaného) korektivu autonomie ze zákonné typologie obchodních korporací (*Typenlehre*). Vychází z úvahy, že „zákonné typy společností by měly být chráněny před právní ochrany nehodnými nebo její strukturu cizími prvky. Toto institucionální omezení smluvní autonomie by mělo zajistit, aby forma a obsah představ zákonodárce a zakladatelů o fungování společnosti zůstaly v nezbytně nutném rozsahu vzájemně slučitelné.“²⁸ „Podstatou typologického pojetí je naznat vnitřní konstrukci komplexu zákonných norem, jeho strukturu. Struktura určitého typu je dále chápána jako projev podřízení určitého aspektu jednotlivé normy hlavnímu principu [orig. *Leitprinzip*], který související normy spojuje.“²⁹ Ani tato ambiciózní a vágní konstrukce se však ve výsledku nedočkala obecného přijetí. Jednotlivé prvky určitého typu právnické osoby jsou stupňovatelné, mohou se vyskytovat s různou intenzitou, a tedy nelze jednoduše usuzovat na to, zda jsou či nejsou přítomny. I úplná absence jednoho z prvků může být vyvážena posílením jiného, aniž by se tím celek dostal mimo rámec hlavního východiska daného typu.³⁰ Jak podotýká Kunz, „již sama skutečnost, že zastánci této teorie dodnes nebyli schopni definovat jasná kritéria, která by umožňovala definovat kritickou hranici nepřijatelného odchýlení se od zákonného typu, mluví sama za sebe. Co se týká donucujících účinků zákonných typů v právu obchodních korporací, je diskuse dnes již uzavřena.“³¹

Poněkud odlišné úvahy o limitech autonomie vůle kladou na stůl zastánci sociologizující institucionální teorie. Ta pracuje s pojmem právního institutu, jímž rozumí „objektivním právem uspořádaný typický společenský vztah“.³² Právní institut je výsledkem procesu institucionalizace, jímž je mu vtisknuta určitá závazná podoba (*Gestalt*), čímž jsou současně stanoveny mantinely smluvní svobody³³. Tento proces³⁴ probíhá jednak v rovině zákonodárné, jednak v rovině aplikační praxe. Objektívni právo, které formuje právní

²⁵ WEBER, Ch. *Privatautonomie und Ausseneinfluss im Gesellschaftsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2000, s. 151.

²⁶ Ibidem, s. 151.

²⁷ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, 228.

²⁸ KUHN, O. *Strohmanngründung bei Kapitalgesellschaften*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1964, s. 37.

²⁹ WESTERMANN, H. P. *Vertragsfreiheit und Typengesetzlichkeit im Recht der Personengesellschaften*, s. 110.

³⁰ WEBER, Ch. *Privatautonomie und Ausseneinfluss im Gesellschaftsrecht*, s. 151.

³¹ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 229.

³² RAISER, L. *Rechtsschutz und Institutionenschutz im Privatrecht* In: UNIVERSITÄT TÜBINGEN (Hrsg.). *Summum ius summa iniuria. Individualgerechtigkeit und der Schutz allgemeiner Werte im Rechtsleben*. Tübingen: Mohr, 1963, s. 126 (cit. dle KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 233).

³³ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*. 3. Auflage. Köln: Heymanns, 1997, s. 124.

³⁴ Ne nepodobný hayekovské tezi o spontánní genezi společnosti, kterou některé soukromoprávní instituce udržují v rovnováze.

instituty, zůstává vázáno na rozhodující společenský vztah coby sociologický jev.³⁵ Právní institut je v tomto smyslu chápán tedy funkcionálně, jako vyjádření sociálního účelu jednotlivých norem objektivního práva.³⁶ Narušení těchto účelů je pak vnímáno jako institucionální zneužití práva.³⁷ Mezi těmito účely se nejčastěji uvádí veřejný zájem, zájem na ochraně společníků a věřitelů, dále též zájem na zachování funkce určitých mechanismů ve společnostech.³⁸ Institucionální úvahy pak mají vést k „překonání zastaralých premis a zlepšení materiální spravedlnost pozitivního práva“.³⁹ Jak však uvádí Teichmann, jeden z jejích průkopníků, není myšlenka institucionální teorie v podstatě odlišná od teorie závaznosti zákonné typologie právnických osob, je spíše jen pokusem poskytnout těmto úvahám určitá materiální kritéria.⁴⁰

Přesto, anebo právě proto institucionální teorie problémy argumentu povahy nebo typu právnických osob neodstraňuje a je spíše intuitivním odleskem některých tezí hraničních věd z konce 19. století a začátku 20. století v Německu, které vytvářely dobovou (*völkisch*) metodologii stavící na podstatě německého národa a jeho institucí. Proto institucionální teorie neposkytuje odpověď na otázku, kde přesně takový právní institut začíná a kde končí,⁴¹ jaké konkrétní právní normy institut vytváří, ani na otázku, kdy určité odchylné ujednání přestane korespondovat jeho určité funkci.⁴² Historické motivy, které se podílely na procesu institucionalizace, jsou jen omezeně relevantní pro aktuální výklad. Navíc zpravidla nelze identifikovat jediný, kontinuálně uplatňovaný ideový záměr. V mnoha případech nelze takové záměry, které by plně odůvodňovaly existenci určitého právního institutu, vůbec identifikovat. Identifikace těchto záměrů nás současně zpravidla nezbaví nutnosti další, definovanější argumentace. Za tímto účelem se pak jeví zbytečné odvolávat se na myšlenku historického sociálního vývoje, přičemž tedy nelze chápat institucionální teorii jako samostatnou metodu.⁴³

Skutečnost, že se teorie závaznosti zákonné typologie právnických osob ani institucionální teorie v německé doktríně neprosadily, bývá demonstrována na otázce přípustnosti komanditní společnosti, jejímž komplementářem by byla společnost s ručením omezeným (*GmbH&Co*). Jak uvádí Schmidt, ještě v padesátých letech byl této teorii v německé doktríně přikládán velký význam. Významné publikace o právu obchodních společností měly pak svorně za to, že existence takové komanditní společnosti je vyloučená, právě proto, že popírá neomezené ručení komplementáře coby hlavního principu komanditní společnosti.⁴⁴ Německý nejvyšší soud však již ve známém rozhodnutí ve věci *Rektorfall*

³⁵ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 234.

³⁶ Tento přístup později obdobně rozvíjí např. G. Teubner v jeho tezích o reflexivním právu, kde preferuje institucionální pluralitu různých zdrojů normativity s akcentem na sociální spolupráci – TEUBNER, G. Substantive and Reflexive Elements in Modern Law. *Law and Society Review*. 1983, Vol. 17, s. 255 an. – dostupné např. na SSRN: <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=896509> [cit. 2021-11-05].

³⁷ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 234.

³⁸ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 124.

³⁹ REUTER, D. FS Mestmäcker, s. 271 (cit. dle KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 235).

⁴⁰ TEICHMANN, A. *Gestaltungsfreiheit in Gesellschaftsverträgen*. München: Beck, 1970, s. 140 (cit. dle SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 124).

⁴¹ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 237.

⁴² Ibidem, s. 238.

⁴³ Ibidem, s. 240.

⁴⁴ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 119.

z roku 1966 tyto úvahy odmítl s tím, že „zákonná úprava typů právnických ponechává stranám široký prostor smluvní autonomii, a tedy i možnost stranám, aby ve větší či menší míře rozvolnily dispozitivní vztah mezi oprávněním jednat za společnost a ručením. Pokud by zákon zamýšlel něco jiného, formuloval by i zde, stejně jako v případě společnosti s ručením omezeným a ve větší míře v případě akciové společnosti, závazné právní zásady týkající se oprávnění jednat a odpovědnosti“.⁴⁵ Weber upozorňuje na podobné rozhodnutí německého nejvyššího soudu ve vztahu ke komanditní společnosti na akcie (KGaA) z roku 1997,⁴⁶ přičemž uzavírá, že „právo obchodních společností nespočívá na zákonné typologii, ale na svobodě jejich typů [orig. Typenfreiheit], kdy zákonem upravené typy společností jsou sice nazírány jako vyjádření určitých ideových východisek [orig. Leitbilder], které však jako celek nemají žádnou závaznost“.⁴⁷

Lze myslíme říci, že český diskurs je výše uvedenými tezemi některých německých doktrín ovlivněn, byť nejspíše intuitivně, a proto je zásadně přenositelná i jejich odborná kritika, při plném vědomí toho, že je-li stanovisko platného zákona suverénní, „není žalostnějších podniků než pokusy, vinterpretovati do slov zákona myšlenky jinde čerpané, byť o sobě dobré“.⁴⁸ Pravidlo obsažené v § 1 odst. 2 o. z. je však pochopitelně vágní, proto si myslíme, že využití myšlenek německé doktríny není jejich násilným přenosem, za který by nás Emil Svoboda pokáral.

Domníváme se proto, že stejně tak nemůže být zákonná úprava různých typů právnických osob samostatným východiskem pro vymezení okruhu statusových otázek v českém právu. To nicméně neznamená, že by rozdíly mezi různými modelovými typy právnických osob neměly v této diskusi hrát žádnou roli, nemohou však hrát roli autonomní, a nemohou se tak stát samostatným argumentem odůvodňujícím omezení autonomie vůle v oblasti právnických osob. Její hranice totiž není typologie právnických osob ze své vlastní povahy schopna vymezit. Především její reflexe v kontextu institucionální teorie však může být užitečná ve vztahu k dalšímu hledání materiálních kritérií limitů autonomie vůle v oblasti práva obchodních korporací.⁴⁹ Zákonem nastavená typologie totiž může mj. pomoci najít a popsat právní politiku, kterou zákonodárce při její formulaci zvolil, a tím sledovat i minimum toho, co zákonodárce pro existenci právnické osoby považoval za nutné (kogentně) stanovit, ať již v režimu statusových otázek nebo veřejného pořádku.

2. Statusové otázky jako vyjádření principu *numerus clausus*

V diskusích o kogentnosti právní úpravy právnických osob se v této souvislosti často objevuje argument uzavřeným výčtem (*numerus clausus*) právních forem právnických osob. Jeho význam zde může být různý. Předně je jím reflektována skutečnost, že právnická osoba představuje coby struktura ve smyslu § 20 odst. 1 o. z. právní fikci, kterou může založit / relevantně uznat pouze zákon. Zákon pak právní osobnost váže k jednotlivým právním formám právnických osob, přičemž každou právnickou osobu musí být možné podřadit pod některou z přípustěných právních forem. Schmidt v této souvislosti hovoří

⁴⁵ Rozhodnutí sp. zn. II ZR 282/63 ze dne 17. 3. 1966.

⁴⁶ Rozhodnutí sp. zn. II ZB 11/96 ze dne 24. 2. 1997.

⁴⁷ WEBER, Ch. *Privatautonomie und Ausseneinfluss im Gesellschaftsrecht*, s. 153.

⁴⁸ SVOBODA, E. *Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem*. Praha: nákladem vlastním, 1911, s. 6.

⁴⁹ WEBER, Ch. *Privatautonomie und Ausseneinfluss im Gesellschaftsrecht*, s. 155.

o absorpční funkci principu *numerus clausus* s tím, že v případě korporací musí být „každé sdružení osob – je-li to nutné bez nebo dokonce proti vůli zakladatelů – přiřazeno k některé z připuštěných právních forem“.⁵⁰ V tomto smyslu tedy představuje uzavřený výčet právních forem právnických osob základní hranice svobody ustavování, respektive specifické hranice autonomie vůle zakladatelů a případně společníků právnických osob.

V nejobecnější rovině nachází princip *numerus clausus* výraz již v samotné konstrukci právnické osoby jako právní fikce ve formě základních pravidel občanského zákoníku o vzniku, zániku, sídle, názvu nebo stanovení zakázaných účelů, včetně předběžné právnické osoby či její neplatnosti. Tato pravidla vymezují normativní existenci právnické osoby, vytvářejí její kosterní podstatu, a jsou tak součástí vymezení uzavřeného výběru právních forem. K nim pak přistupuje jako další projev principu *numerus clausus* vymezení jednotlivých forem právnických osob.

Princip *numerus clausus* je nicméně nutné rozlišovat od výše diskutované teorie závazné zákonné (obsahové) typologie právnických osob. Zákonné vymezení právní formy právnické osoby je na místě chápat úzce, jako výhradně obecné vymezení definičních prvků dané právní formy, jakým je např. § 95 odst. 1 z. obch. korp., přičemž ani podstatné odchýlení se od zákonného modelu určitého typu právnické osoby ještě neznamená *per se* narušení principu *numerus clausus*. Jak konstatuje Westermann, princip závazné typologie právnických osob (*Typenzwang*) by se nemohl prosadit bez uzavřeného výčtu právních forem právnických osob, protože by pak mohl být jednoduše obejit vytvořením jiné, zákonem neupravené formy právnické osoby.⁵¹ Naopak *numerus clausus* je myslitelný i bez existence závazné typologie právnických osob. „V tomto smyslu lze vycházet z toho, že povolené typy právnických osob jsou definovány s relativně malým počtem vnějších nebo formálních znaků, zatímco ve všech ostatních ohledech pak převažuje svoboda ustavování. Obrazně řečeno, *numerus clausus* dává k dispozici řadu nádob, které dávají vnější tvar, avšak jež lze naplnit jakýmkoli obsahem.“⁵² Kunz shrnuje, že *numerus clausus* má v německém právu zásadní význam pouze v tom ohledu, že neumožňuje založit takovou formu právnické osoby, kterou německé právo nezná. „To je vše, co lze od principu *numerus clausus* požadovat. *Numerus clausus* nebrání kombinování různých právních forem společností ani dalekosáhlé deformaci jednotlivých prvků jejich zákonných modelů.“⁵³

Domníváme se, že takto chápaný význam principu *numerus clausus* je zřejmě nejbližší významu statusových otázek ve smyslu § 1 odst. 2 o. z. „Právo týkající se postavení osob“ je nutné chápat ve významu práva vymezujícího právní formy právnických osob, tedy jako vyjádření principu *numerus clausus*, kdy se zakazují ujednání tento princip porušující.⁵⁴ Jen uzavřený a konkrétní výčet znaků definujících určitou právní formu právnické osoby totiž může být samostatným korektivem autonomie vůle, který nepotřebuje oporu dalších hodnotových úvah a dalších kritérií, a současně se odlišuje od korektivů jiných, jako je především korektiv veřejného pořádku nebo dobrých mravů. Význam statusových otázek je tak podle našeho názoru oproti mnohým představám relativně omezený.

⁵⁰ SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 108.

⁵¹ WESTERMANN, H. P. *Vertragsfreiheit und Typengesetzlichkeit im Recht der Personengesellschaften*, s. 115.

⁵² *Ibidem*, s. 117.

⁵³ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 231.

⁵⁴ Máme navíc za to, že toto pojetí odpovídá i tomu, že toto pravidlo, v souladu se svojí švýcarskou předlohou, kryje primárně osobnost člověka (srov. výše).

Jako samostatné kritérium kogentnosti právní úpravy právnických osob představují statusové otázky relativně úzký segment definičních norem vymezujících jednotlivé právní formy právnických osob. Samotný okruh přípustných forem právnických osob je výrazem politického rozhodnutí zákonodárce. Ten může tento okruh přípustných forem rozšiřovat (např. uzákoněním společnosti s ručením omezeným), zužovat (např. zrušením historických forem těžebních společností nebo odmítnutím znovuzavedení komandit na akcie) nebo jinak modifikovat (např. evolucí občanských sdružení ve spolky).⁵⁵ Vymezení statusových otázek samo o sobě nereflexuje hodnotová východiska ani strukturální principy⁵⁶ práva obchodních korporací nebo jiných forem právnických osob. Tyto úvahy předkládaná koncepce statusových otázek nevytěsňuje, ale odkazuje je do role argumentů o hranicích autonomie vůle v rámci obecné soukromoprávní úpravy neplatnosti právních jednání ve smyslu § 580 a 588 o. z. I v právu obchodních korporací se prosazuje primárně koncept autonomie vůle s tím, že každé její omezení musí být přesvědčivě odůvodněno shodně jako v jiných odvětvích soukromého práva. Pak je současně nezbytné vymezit konceptu statusových otázek, jako autonomnímu limitu autonomie vůle, jasné ohraničený prostor. V opačném případě se jeho význam rozplyne, což by ve výsledku vedlo k popření normativního významu § 1 odst. 2 o. z. a k synkrezí.

Výše uvedené odlišení jednotlivých důvodů kogentnosti je proto třeba přesněji sledovat, protože je součástí metody, kterou docházíme k možné neplatnosti odchylujícího se ujednání. Např. dle Pelikána⁵⁷ a Šuka⁵⁸ je „*modifikace základní organizační struktury jednotlivých forem korporací*“ v rozporu s veřejným pořádkem, neboť – jak argumentuje Pelikán – by taková dohoda ve svém důsledku vedla ke vzniku právních forem, se kterými zákonodárce nepočítal. V tomto směru lze připustit, že narušení principu *numerus clausus* představuje bez dalšího narušení veřejného pořádku. Současně je však nutné pochybovat, že by takové důsledky mohla mít jakákoli „*modifikace základní organizační struktury jednotlivých forem korporací*“. Je totiž zřejmé, že zde jde obsahově o argument závaznou zákonnou typologií právnických osob, nikoli principem *numerus clausus*. Modifikací „základní organizační struktury“ se v logice tohoto argumentu vzdalují konkrétní poměry určité korporace od jejího zákonného modelu natolik, že slovy Kunze přestává být „*a-typisch*“ a stává se „*extra-typisch*“.⁵⁹ Jak jsme již výše ilustrovali, modelové typy právnických osob však nemohou být samostatným korektivem autonomie vůle, a tedy ani samostatným důvodem narušení veřejného pořádku.

3. Hodnotová východiska práva obchodních společností

Ustanovení § 1 odst. 2 o. z. chápe „právo týkající se postavení osob“ jako samostatný korektiv vedle dobrých mravů a veřejného pořádku. Přesto se tyto kategorie obsahově překrývají. V tom rozsahu, v jakém představuje status právnických osob samostatný korektiv autonomie vůle, tj. kdy dojde k narušení principu *numerus clausus*, povede jeho narušení

⁵⁵ Srov. SCHMIDT, K. *Gesellschaftsrecht*, s. 105.

⁵⁶ WIEDEMANN, H. Erfahrungen mit der Gestaltungsfreiheit im Gesellschaftsrecht. In: LUTTER, M. – WIEDEMANN, H. *Gestaltungsfreiheit im Gesellschaftsrecht: Deutschland, Europa und USA / 11. ZGR-Symposium „25 Jahre ZGR“*, s. 19.

⁵⁷ PELIKÁN, R. *Kogentní a dispozitivní ustanovení v novém zákonu o obchodních korporacích*, s. 248.

⁵⁸ ŠUK, P. *Kogentnost a dispozitivita korporátního práva – hledání hranic*, s. 5.

⁵⁹ KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 231.

též bez dalšího k narušení veřejného pořádku. To má důsledky i ve vztahu k aplikaci § 588 o. z., respektive dovození absolutní neplatnosti takových ujednání. Proto je zásadně důležité vymezit okruh statusových otázek velmi úzce. V ostatních případech je nutné posuzovat smysl a účel každé jednotlivé normy, přičemž případný závěr o neplatnosti určitého ujednání musí být odůvodněn narušením jiné hodnoty, než je „status“ právnické osoby. Tyto hodnoty nacházejí reflexi v ochranné funkci relevantních norem, tedy zpravidla jde o zájem na ochraně třetích osob nebo minoritních společníků coby slabší strany.

Pomineme-li přímé výslovné⁶⁰ zákazy, je pro určení povahy právní normy rozhodující její teleologický výklad, přičemž, nemá-li se právo změnit v čistě estetickou kategorii, nelze na tuto argumentaci rezignovat odkazem na pouhou právní intuici.⁶¹ Tento výklad rámuje v oblasti obchodních společností specifická hodnotová východiska definující jejich účel, které mohou případně sloužit jako argumenty pro jejich kogentnost, a které své „morální“ ohnisko nacházejí v principu poctivosti (§ 6 o. z.), zákazu zjevného zneužití práva (§ 8 o. z., § 212 odst. 2 o. z.) a požadavku na korporační loajalitu (§ 212 odst. 1 o. z.). Platí totiž, že obchodní společnost je zpravidla nástrojem dosahování zisku, a to nástrojem kombinujícím smluvní a zákonná pravidla, který není nositelem přirozených práva, která primárně statusová pravidla podle § 1 odst. 2 o. z. chrání, ale je pouhou technikou a lidským derivátem. Na druhé straně samozřejmě i tento nástroj vstupuje do vztahů s třetími a jedná se o korporaci, což implikuje tu nízký, tu vysoký stupeň rizika a napětí, které má právo umět uhlazovat, respektive internalizovat jeho negativní důsledky. Logicky pak platí, že míra zásahu veřejné moci do autonomie vůle zřizovatelů, respektive společníků musí být nižší tehdy, kdy se jejich autonomní právo dotýká jen jejich vztahů, a vyšší tehdy, pokud zasahuje do práv třetích, případně do práv toho, kdo požívá kvalifikované ochrany (minorita).

Posuzujeme-li tedy ujednání, jímž se poměry obchodní společnosti odchylují od jejího zákonného modelu, není takové odchýlení samo o sobě důvodem pro prohlášení takového ujednání za neplatné, pokud jím není popírán princip *numerus clausus*. Typologie obchodních společností sama o sobě není dostatečným argumentem pro její kogentnost, protože neobsahuje pravidla, která by měla být kogentní *per se*, mj. protože taková základní pravidla, jako typicky základní vymezení definičních znaků konkrétní obchodní korporace, kryje princip *numerus clausus*. Zákonem výslovně upravené typy obchodních společností jsou tak vyjádřením určitých ideových východisek (*Leitbilder*), které však jako celek nemají žádnou závaznost a jsou interpretačním nástrojem pro případnou aplikaci jiných testů kogentnosti.

Důvody případné neplatnosti je v těchto případech nutné hledat případ od případu v kontextu hodnotových východisek ovládajících soukromé právo. Vzhledem k tomu, že neexistují žádné samostatné specifické teoretické koncepty pro vymezení hranic kogentního práva obchodních korporací, je nutné u každého jednotlivého ustanovení zkoumat, jaké argumenty přicházejí v úvahu pro řešení konkrétního případu. V případě obchodních korporací musí výklad respektovat, že v kapitálových společnostech se prosazuje princip většinového rozhodování, přičemž v souladu s principem autonomie vůle je každý zodpo-

⁶⁰ Případně i nepřímé zákazy při aplikaci závěrů Melzera a Téglu – MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek I*. Praha: Leges, 2013, s. 55.

⁶¹ Srov. ibidem, s. 51.

vědný za svoji vlastní ochranu.⁶² To platí zvláště, pokud někdo s vědomím možných rizik dobrovolně přijme účast na společnosti, a těžko lze předpokládat, že by tak činil bezdůvodně. Na druhou stranu soukromé právo současně v některých případech chrání člověka před sebou samým. Právo například omezuje možnost pořídit dědickou smlouvou o celé pozůstalosti, máme právní úpravu neúměrného zkrácení, lichvy, spotřebitelské smlouvy. Někteří nejsou mnohdy dostatečně informováni, avšak lidé jsou bez ohledu na rozsah dostupných informací notoricky špatní ve vyhodnocování důsledků dlouhodobých rozhodnutí. I když rozhodují s „chladnou hlavou“, jejich rozhodování je zatíženo kognitivní nedostatečností, již se lze v podstatě jen stěží vyhnout.⁶³ Tzv. problém kolektivní akce, tedy pasivity neumožňující kolektivní prosazování zájmů, může vést k tomu, že některá ustanovení přestanou být funkční nebo se stanou neférovými.⁶⁴ Některá ustanovení se mohou dotýkat zájmů třetích stran nebo jinak narušovat obchodní styk.

Tak například pravidla upravující orgány obchodní společnosti nejsou zpravidla projevem principu *numerus clausus*, protože netvoří zákonný korzet právnické osoby, ale jsou již projevem typologie obchodních společností, tedy nikoliv nutně věcí statusu obchodní společnosti coby právnické osoby. Budeme-li proto zkoumat např. kogentnost pravidel o valné hromadě, není podle nás správné odkázat na statusové otázky, ale je třeba zkoumat, zda např. změna v její kompetenci narušuje jiné hodnoty odrážející veřejný pořádek nebo dobré mravy. Považujeme proto za z metodologického pohledu sporný např. závěr judikatury, že zákonem vymezená kompetence valné hromady (§ 190 odst. 2 z. obch. korp. či § 421 odst. 2 z. obch. korp.) je *per se* kogentní, protože spadá pod statusové otázky,⁶⁵ a to právě proto, že se jedná o pravidlo možné typologie obchodní společnosti.

V této souvislosti je zajímavé sledovat judikatorní výklad vztahu kategorií statusových otázek a veřejného pořádku. Trochu to působí jako by se i Nejvyšší soud stal sám obětí příliš širokého pojetí statusových otázek, které zde kritizujeme. Konstatuje, že „*právní normy upravující osobní status (fyzických i právnických osob) spadají mezi normy chránící veřejný pořádek*“;⁶⁶ přičemž odkazuje na teze Melzera s Téglem, že „*mezi normy chránící veřejný pořádek spadají např. typicky normy, které upravují veřejný status*“⁶⁷ a také na Eliáše, který chápe důraz na statusové otázky jako průmět respektu k veřejnému pořádku.^{68, 69} V jiném pozdějším rozhodnutí konstatuje, že „*ne každé odchylení od právní normy chránící veřejný pořádek lze bez dalšího kvalifikovat jako její porušení, resp. jako narušení veřejného pořádku. Zakázána (nepřípustná) jsou podle § 1 odst. 2, části věty před středníkem o. z., pouze taková ujednání, která odporují smyslu a účelu určité právní normy, [...]*“.

⁶² K minimalizaci zásahů veřejné moci do vnitřních poměrů mezi společníky srov. např. ŠUK, P. Ingerence soudů do vnitřních poměrů obchodních korporací. *Bulletin advokacie*. 2017, č. 11, s. 13 an.

⁶³ Např. KUNZ, T. *Gestaltung von Kapitalgesellschaften zwischen Freiheit und Zwang*, s. 448 an.

⁶⁴ KRAAKMANN, R. et al. *The Anatomy of Corporate Law. A comparative and functional Approach*, 3rd edition. Oxford: 2017, s. 19.

⁶⁵ Srov. např. rozhodnutí NS ČR sp. zn. NS Cijn 204/2015 (Rc 31/2016).

⁶⁶ Srov. rozhodnutí sp. zn. 29 Cdo 387/2016.

⁶⁷ MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník. Velký komentář. Svazek I*, s. 61.

⁶⁸ ELIÁŠ, K. *K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku*, s. 22.

⁶⁹ Platí navíc, že jak Eliáš, tak Melzer s Téglem, poukazují v citovaných pasážích na to, že součástí veřejného pořádku či důrazu na něj je v řadě jurisdikcí typicky i regulace osobního statusu, nicméně dodávají, že český občanský zákoník toto pravidlo upravuje explicitně. Jinými slovy máme za to, že jejich úvaha nesměřovala k tomu, aby smísili statusové otázky s veřejným pořádkem, na to jsou tito autoři příliš přesní, pouze poukázali na jejich teoretickou ideovou shodu (překryv).

*Stejně jako v případě jiných hodnot (účelů) chráněných právními normami, i v případě veřejného pořádku je vždy třeba posuzovat, zda odchýlné ujednání jde proti smyslu a účelu dané právní normy, či zda tento smysl a účel zachovává, byť tak činí prostřednictvím odchýlné – autonomní – úpravy.*⁷⁰ Lze ale pochybovat o tom, že lze vymezit takový okruh „norem chránících veřejný pořádek“ stejně tak jako okruh „norem upravujících status“. Zákon se současně nezabývá otázkou odchýlení se od takových norem, ale jednoznačně bez dalšího zakazuje narušení veřejného pořádku nebo úpravy osobního statusu.

Domníváme se, že ačkoliv byl a je Nejvyšší soud veden rozumným úmyslem, jeho argumentace je v tomto nepřesná. Pomineme-li synkretické slučování statusu a veřejného pořádku, neříká v zásadě nic jiného, než že otázkou, zda odchýlením se od statusové úpravy (v jejím širokém pojetí) dochází k narušení veřejného pořádku, a je tedy na místě dovodit absolutní neplatnost, je vždy nutné zodpovědět s ohledem na smysl a účel dané konkrétní právní normy. To je zcela banální závěr. My však vycházíme z toho, že narušení statusu ve formě narušení principu *numerus clausus* vede bez dalšího k narušení veřejného pořádku (narušením principu *numerus clausus* došlo samozřejmě současně k narušení zákona). Pokud bude tento princip narušen, další test smyslem a účelem porušeného pravidla se v tomto případě neuplatní, protože prostě není věcně možný. Věcná argumentace Nejvyššího soudu, shrnuta jedním z jejích tvůrců také v literatuře,⁷¹ však neztrácí v konkrétních případech validitu, nicméně jen tehdy, pokud zkoumaná pravidla nebudeme chápat jako statusové otázky, ale jako případy, kdy odchýlení se od modelového typu obchodní společnosti zakládá porušení veřejného pořádku či dobrých mravů.

Hledání hranic autonomie vůle je proto komplexním úkolem spočívajícím především na bedrech metodologie a soudů. Řešení řady otázek musí respektovat nejen zákonnou úpravu jednotlivých právních forem právnických osob, ale též konkrétní poměry, v nichž jsou relevantní ustanovení aplikována. Proto je na místě odlišně přistupovat k jejich hodnocení v případě *private equity* společností, v jejichž vnitřních poměrech se projektují obchodní dohody několika málo obchodních partnerů, a v případě společností s rozptýlenou akcionářskou strukturou. Zatímco v druhém z uvedených případů lze asi s odkazem na veřejný pořádek dovodit zásadní kogentnost pravidel na ochranu minorit, v prvně uvedeném případě je zjevně na místě připustit možnost jejich *ad hoc* vyloučení se souhlasem dotčených osob (ať již při zřízení obchodní společnosti nebo při nabytí podílu v obchodní společnosti, která takovéto modifikace v zakladatelském právním jednání má). Ještě komplikovanější jsou pak otázky standardu péče, respektive následků jeho porušení, otázka jednání za společnost a další. Jejich řešení vyžaduje vždy v každém jednotlivém případě důkladné zvážení a odpovídající odůvodnění konečného závěru. Cílem tohoto příspěvku však není tyto úvahy dále rozvíjet, a proto se omezujeme jen na jejich naznačení a popis myšlenkové a hodnotové metodologie.

Závěr

V tomto příspěvku vymezujeme kategorii statusových otázek jako samostatného korektivu autonomie vůle v oblasti práva obchodních korporací, tedy korektivu, který stojí

⁷⁰ Rozhodnutí NS ČR sp. zn. 31 ICdo 36/2020.

⁷¹ ŠUK, P. In: ŠTENGOVÁ, I. – HAVEL, B. – CILEČEK, F. – KUHN, P. – ŠUK, P. *Zákon o obchodních korporacích. Komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 470 an.

samostatně vedle korektivu veřejného pořádku a dobrých mravů. Toto vymezení je relativně úzké. Statusové otázky chápeme výhradně jako projekci principu *numerus clausus*. Současně s odkazem na dlouholetou diskusi v německém právním prostoru upozorňujeme, že obecně je třeba sice zvažovat povahu zákonných modelů obchodních korporací, jejich zákonnou typologii, nicméně rovněž zdůrazňujeme, že ujednání, jímž se poměry obchodní korporace odchyľují od jejího zákonného modelu, není samo o sobě důvodem pro prohlášení takového ujednání za neplatné, není-li současně a v konkrétně popírán princip *numerus clausus*. To samozřejmě neznamená, že by takové odchýlení nemohlo být shledáno jako nepřijatelné, nicméně v takovém případě musí být závěr o neplatnosti odůvodněn narušením jiné hodnoty, než je typologie právnických osob. Toto rozlišování a trvání na materiálním odůvodňování formulovaných limitů autonomie vůle je nezbytným předpokladem pro to, aby se české právo vyhnulo synkrezí a stalo se pro své adresáty dostatečně předvídatelným.

Limits of Autonomy of Will in the Law of Business Corporations (Structural Considerations)

Bohumil Havel – Vlastimil Pihera

Abstract: Current Czech private law generally does not sufficiently distinguish the so-called status norms from other possible grounds for invalidity of autonomous regulation of commercial companies. In the article, the authors attempt to prove, also using German doctrine, that the content of the group of status issues is limited and linked to the *numerus clausus* principle, which as a category in the Civil Code is different from public order. At the same time, the article points out that it is always necessary to examine the specific circumstances of the case, especially if public order is to be applied, and tries to describe a possible general interpretive methodology.

Keywords: autonomy of will, private law, privacy, corporation, contract, mandatory norms, dispositive norms